

Ódon paloták, kastélymúzeumok termeinek csendjét, régi mesterek, remekművek üzenetét óvandó a léptek zajától meg a külvilági szennyeződés sokféle ártalmától, a látogatónak papucsot kell öltenie – ami egyben jelképe is annak

76 Supka Magdolna

KÁRPÁTI TAMÁS FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA

a magasabb szellemi illemnek, amellyel elmúlt korok nagy alkotóinak műhelyitkaihoz közelíthetünk. Ilyesféle atmoszférát igényel és teremt Kárpáti Tamás festészete, a művek arculatának kétezer év biblikus távlatából

elénk toppanó szuggesztíójával, azzal a rejtélyes belső sugárzással, amit az életmű két domináns vonásaként, egyfelől a nemes veretű festői nyelvezet szépsége, másfelől a képi mondandó puritán egyszerűsége sugall, amidőn a szegények vigasza, a biblia pauperum hangján, a szenvedésnek véget vető istenes hit erejével szólal meg.

E piktúra helyének és rangjának körvonalai a hazai művészettörténet számára mintegy két évtizede, egyre karakteresebben, az időtálló értékek és a számon tartott magas kvalitás szférájából bontakoznak ki. A nagyrendű minőségnek ugyanezen ismérveivel vonta magára Kárpáti Tamás festészete azoknak a külföldi műértői köröknek a figyelmét is, amelyek már nem a nyugat-európai avantgárdok gyűjtésére specializálódtak, mert lám, milyen hiteles és vonzó az a művészi attitűd, amellyel ez a fiatal piktor – Kárpáti Tamás – archaizálón, a festészet klasszikusainak nyelvezetén érleli saját stílusát. És milyen természetesnek tűnik ma már, hogy így és ekkor talált rá arra a transzcendentális tartalmat jól közvetítő hangnemre, amelynek titkait évszázados mesterségi fortélyok megszállott kutatójaként, rétegről rétegre rekonstruálja, sajátjává avatva az ecsetkezelés belső vezéreltségét, és megteremtve az egymásba érlelt tónusok útján a felület aranylón derengő nemes patináját.

Igaz, festményeinek ezzel a rembrandtinak is mondott fény-árnyék varázslatával akarva-akaratlanul a Németalföld e géniuszának mágusi szellemét idézi, a figurák jellemzésében viszont amattól eltérő, valamiképp közvetlenebb – földiesebb? – hangot üt meg, kiváltképp az angyalok és mártír szentek arcának különös expressziójával. Mintha a hozzánk, halandókhöz hasonló mimikájukkal, érzelmi reflexeikkel emberközelibbé, felénk hajlóbbá kívánná tenni ez a művész a bibliai múltba tűnt események drámáját, s aligha véletlen, hogy ezek a figurák és jelenetek valamiképp a falusi kálváriák – sutaságukban is bensőséges – stációképeit juttatják eszünkbe, meg a proceszsiók zarándokainak esdeklő-lamentáló éneklését. S talán nem tévedünk, ha olykor úgy véljük, Kárpáti angyalainak orcáin a formák puhán imbolygó

felülete alatt a vonásaik keserves türemlését, megvonagló szájukat és a sírás sójától kiszikkadt szemgödrüket a művész a saját visszafogott könnyeinek buráján át láttatja... Ám ugyanakkor, mintegy a gyötrelmek fonákján, felcsillan e lények meleg sugarú tekintetében, egyetlen pislákolva éledező pontba sűrítve a megtisztult lélek üzenete arról, hogy kifosztottságuk mértéke betelt. 77

Az alkotói felismerés tehát arról szól, hogy *a belső szépségnek és a szenvedés szántotta külsőnek ez az együttes harmóniája az, ami az emberi lét tragikumának és szépségének, születésünk és halálunk megfejthetetlen misztériumának a hordozója.*

Az ilyen mélységű, létkérdéseket felvető tartalmak illusztratív ábrázolása legfeljebb a múlt századi eszmefestészet fennkölt unalmú allegóriái útján kerülhetett díszes albumlapokra. Kárpáti ecsetének varázsereje viszont abban rejlik, hogy nem bölcselkedő nemtők ábráival, hanem érzékletes festői eszközökkel – kedvelt zenénk, dalaink, szimfóniáink módjára – teremti meg számunkra azt a hangulatot, légkört, amelyből ezek a tartalmak oly természetesen bontakoznak ki, mint bimbó a virágból. Festményeinek ez a fajta spontán pszichikai hatása voltaképpen a művészi ihlet elevenségén és intenzitásán múlik, azon, hogy a festő a képi gondolatot még fogamzásának stádiumában, de már magán a vásznon a teljes inspiráltság ritka pillanataiban ragadja meg, mielőtt az, a további érlelés során, konkrétabb formát, szilárdabb anyagszerűséget öltene magára. Kárpáti nem hagyja a formákat megmerevedni, sem kiélesedni, mivel mondanivalójának uralkodó jellege és szándéka *sejtetés*, ez a derengő tudati állapot az, ameddig el akar vagy el tud jutni művészetének motiválásában, ezért teszi meg ezt a sejtető hallgatagságot piktúrájának nehéz, de gyönyörű penzumává, magának a *kifejezhetetlennek szószólójává.*

Persze *néma közegként*, mert a szavak, mihelyt kimondják őket, máris kissé mást jelentenek, mint amiről szólaniok kellene. Legfőbb rontásuk pedig abból áll, hogy kéretlen beszédességük *kiül valamit* lelkes emberségünk egyik legősibb jussából: *a titkos tartalmak, rejtélyes jelentések iránti vonzalmunk poéziséből!* Talán csak a költők – minden művészet költői – tudják megkerülni látásuk, gondolkodásuk, hasonlatviláguk illékony-tűnékeny fordulataival a szavak alattomos csapdait. Így válik érthetővé, hogy Kárpáti Tamás veleszületett poétai vénája és festői képzelete miért talált rá ihletődésének kiapadhatatlan forrásvidékére éppen a Krisztus-drámában: a bibliai cselekmény sodrása és nyelvezetének emelkedett hangú képletessége szinte kínálta neki, hogy a lélek nagy válságait, s abban a saját katarzisztörténetét – úgy szakrális, mint profán felvetésben, de mindenképp a műsák nyelven s az ő oltalmukra bízva – szólaltassa meg. Ettől válik *az életmű egésze egyetlen gyönyörű metaforává.*

Úgy tűnik, mintha e kiállítás átszellemült biblikus atmoszférája az ezredfordulói gondolatok jegyében megsűrűsödne, a művek lélegzetvétele felgyorsulna, kiváltképp azok után, hogy az elmúlt esztendő a jubiláris előkészületek sokaságával és olyikuk igénytelenségével elfedte az

78 egykori esemény nagy horderejű, jelképes tartalmát. Azt a kétezer év óta meg-megújuló szellemi és morális erőforrást, azt a legendás történelmi pillanatot, amidőn a kontinensek milliiónyi kisdede közül az az egy, a jászolbéli, ott Betlehemben, egy emlékezetes napon, világrajöttével kijelöltetett a kereszténység jövőbeni fáoszául.

Nos, ez a nap, a december 25-i, minden esztendőben szerepet kap a Kárpáti-oeuvre alakításában is, attól a különös egybeeséstől, hogy a művész is karácsonykor, a Krisztuséval azonos napon született, ami eszméltetón gazdagítja műveinek ebből táplálkozó témakörét. A *Szénában* című képen az elragadó festői szépségen túl a hangvétele fájdalmas melankóliájától a motívum tartalma is eszméltetővé válik. Inspiráltságát megsokszorozza a kerek évszámoknak az a mágiája is, hogy a múlt évben, ugyancsak ezen a napon – mindössze két hete – lépett Kárpáti Tamás életének 50. és pályájának 25. évébe. Most pedig ezzel az évadnyitó kiállítással ugyancsak ő, mementóként idézi a 2000 év előtt született Agnus Dei igéjét, „a szelídség mindent legyőző hatalmát” – Kárpáti Tamás hitének és festészetének mottójaként.

A kiállítás egésze a szelídség légkörét árasztja, de nem ama szívet zsongító, gondtalan, derűs szelídségét, hanem azt a fajtát, amelyért meg kell vívnia az embernek, angyalnak – sőt Krisztusnak is. Ezt a hangolást szolgálja a Kárpáti-féle személyes véleményességnek az a csipetnyi fanyarsága, melyet a művész halandó mivoltunk, földhözragadottságunk jelzéseként belecseppent égi látomásainak fényes káprázatába is. Valójában ez adja delejesen vibráló festői előadásmódjának nemcsak a szépségét, de a tartalmi izgalmát is – például a *Szelíd Krisztus* című festményének éppen csak sejtetett drámai történésével. A képen a homályból Krisztus felé sötéten, szinte fenyegetőleg közelítő, s onnan nem tárgító „kísértő” vagy „gonosz” – e kicsit halálfejtő – alaktól a Megkísértett csak egy félfordulatnyit húzódik el, de képzelhető, miféle belső taszításnak engedhet itt az, aki pedig a bélpoklostól sem irtózik.

Ha ezt a szelíd, ám szívós ellenszegülést egybevetjük e kép párjával, a *Menekülő angyallal*, láthatjuk, hogy ennek mozdulata spontánabb, hevesebb az iméntinél, a művész ugyanis őt, az angyalt mozgatja, cselekedteti, amikor viszonylag emberközelibb indulatok érzékeltetését igényli a téma. E tekintetben a *Szent József* képen a szinte lehetetlent kísérli meg a művész, amikor a festmény két szereplője közötti néma párbeszéddel – amelyről még a biblia sem szól – ő mégis egy racionálisan fel nem fogható tartalmat, a szeplőtelen fogantatás misztériumát közvetíti. A drámai feszültséggel

elektrizált légkörben az angyal látomásszerű megjelenése mintha a hallucinálás erejével hatna Józsefre, akinek arcára a meghökkenés, a döbbenet, majd a lassú ocsúdás kifejezése rajzolódik ki. Olyanformán, ahogyan az égi hírnök R. M. Rilke *József gyanúja* című versében eszméleti hangos szózatával az egykori ácsot: „És te, csakugyan te, aki fából deszkát faragsz, te akarod kérdőre vonni azt, aki a fából rügvet fakaszt?!” 79

A mennyei indulatvilágnak valóban szokatlan megnyilvánulását lát-tatja Kárpáti Tamás az *Elysium* című képen, ahol magával az angyallal csapatja földhöz a haláljelképét, a koponyát – ha nem is oly látványosan, mint Luther a tintatartót Zichy Mihály nevezetes művén, és messze távol attól a fajta képi tanakodástól is, mely Hamletet a koponyához fűzi... A halál jelentésének rendkívül gazdag skáláját vonultatja fel koponyaképein a művész, van közöttük olyan, ahol azt egymagában, csendéletszerűen, de mindenféle drapéria és egyéb díszítő kellék nélkül látjuk. Ahogyan a *Tintoretto koponyája* is kevésbé komor, mintha véle a festő egy kisé a halhatatlanságra is utalna. Még a *Hal* és a *Madár* tetemeket ábrázoló festmények is többet, mást sugallnak az élőlények egyszerű, mindennapos elhullásánál – alighanem pőreségük sivársága és személytelensége teszi olyanná őket, mint akiket a haláluk méltóságától fosztottak meg.

Ezeknél a rajtunk átsuhanó gyászos, olykor csak szomorkás érzéseknél sokkal közelebről, leolvashatóbban jeleníti meg a művész – ismét az angyalra testálva – a saját bensejében zajló bánat stigmáit a *Hírnök* című kép megejtő szépségű zokogó angyalalakjában, és a *Jelenések angyala* sorozatból azt a szinte vigasztalhatatlannak tűnő alakot – a szívére boruló kicsiny emberfejjel –, akiről e kép az alcímében *Az angyal szomorú az ember tragédiája miatt* feliratot kapta.

E művek háttérében, azaz Kárpáti Tamás vívódásainak mélyén, egyetlen – megfestetlen, de meg sem festhető – mondat rejlik, az, amelyik Krisztusból az Istenatyához szólóan, a kereszten, agóniájának megrendítő, halálközeli pillanatában is csak szelíden – s mintegy a fuldokló végtusájából – szakadt fel: „Istenem, Istenem – miért hagyál el engem!”

A vergődő léleknek ez a Kárpáti Tamásban sokáig és hosszan visszhangzó de profundisa végül belecsitul a keresztről leemelt Krisztus-test, a Corpus földöntúli csendjébe, hogy aztán a *Harmadnapon* című képen a holtából feltámadott Krisztus az életbeli alakjánál elevebben tündököljék az égi szféra glóriás fényében.

Kárpáti Tamás úgy festi ki bensejéből, úgy éli meg minden porcikájával, érzésével, idegzetével képeinek ezt a golgotás keresztútját, hogy közben mindvégig, éjjel és nappal a *tékozló*, a bolyongásaiból, tévelygéseiből *hazatérő és befogadásra találó sorsképletet* – a sajátját! – *hordozza magában*.

Műveiben járja hát végig tékozló mivoltának töredelmes útját, egyszersmind a saját etikai szigorának, és emberi-művészi felelősségtudatának diktandóját követve, mígnem lassan, s szinte észrevétlen átjárja őt lehetővé a temető költészete... Legihetőbben az a különös látomás, mely szentendrei
80 kicsiny műtermének ablakán át tárul elébe: az a néma elszántság, ahogyan az ódon sírkert kőangyalkái, ezek a tépett szárnyú, síró, törött gyertyát tartó apró figurák a térdeplésükből hirtelen felhatalmasodva, átűnnek az ő lángpallosú kerubjainak örök életet hirdető szellemalakjába.

(Elhangzott Kárpáti Tamás festőművész kiállításán, Budapest, 1999, Vigadó Galéria. Megjelenik Supka Magdolna A drámai groteszk című könyvében a Napkút Kiadónál.)

